

Kia ora!

Kua pōhiritia tētahi rangatahi e tiakina ana e koe kia whai wāhi mai ki tētahi rangahau patapatai e karangahia nei ko whataboutme.nz. Hei hāpai tēnei Puka Whakamārama i a koe ki te kōrerorero tahi ki a ia hei whakatau mēnā rānei ia ka whakauru mai. Ki konei whakamāramahia ai ngā take e whakahaere nei mātou i tēnei rangahau, ngā kawenga a te rangatahi ina whakauru mai ia, ngā āhuatanga ka pā pea ki ia i tana whakaurutanga mai, me ngā āhuatanga ka puta ka tutuki ana te rangahau patapatai.

Kua kōwhiria tō hapori kia whai wāhi mai ki whataboutme.nz - he rangahau patapatai hou mō te Hauora me te Oranga Rangatahi. E whai nei mātou kia rongo kōrero i te 14,000 rangatahi, nō ngā tōpito katoa o Aotearoa, e pā ana ki ō rātou hauora, ki ō rātou oranga hoki, otirā, ki ngā mea e hirahira ana ki a rātou. Ka whakahaerehia te rangahau patapatai nei i waenga i ngā marama i te tau 2020.

■ Hei aha te rangahau nei?

Ko ngā kōrero ka puta i ngā rangatahi i te rangahau patapatai nei hei hāpai i te kāwanatanga, i whakahaere kē atu, otirā, i a ngāi kairangahau ki te whakawhanake i ngā kaupapa here me ngā ratonga hei:

- hāpai i te whanaketanga ora ka pakeke haere ana ngā rangatahi
- whaiwhai haere i ngā kaupapa here me ngā hōtaka kua hāpaitia e ngā pūtea kāwanatanga kia mōhio ai e whai hua ana ngā rangatahi
- whakapai ake i ngā hua mā ngā rangatahi, mā te hāpai i te whakapakaritanga o ngā kaupapa here me ngā ratonga

■ He kaupapa matatapu rānei tēnei?

Ka mōhio ngā tāngata i te kura mēnā kua pōhiritia tētahi rangatahi kia whai wāhi mai. E kore rātou e mōhio ki ngā kōrero ka puta i tētahi tangata i te rangahau patapatai. Kāore e puta he ingoa. E kore tētahi tangata, tae atu ki te tira rangahau, ki ngā kura, ki ngā ratonga mātauranga, ki ngā Pokapū Rangatahi Aronga Tini, ki tētahi tangata rānei i te kāwanatanga, e mōhio ki ngā whakautu ka puta i tētahi rangatahi.

■ Ko wai mā ka pōhiritia?

Ka kōwhiria matapōkeretia ngā kura me ngā rangatahi i ngā hapori, ka pōhiritia ai kia whai wāhi mahi. Ka haere mātou ki ngā wāhi e kitea nei ngā rangatahi - pērā i ngā kura, i ngā Pokapū Rangatahi Aronga Tini, me ngā wāhi akoranga kē. Ka tonoa

ngā rangatahi kia whakautua ngā pātai ki tētahi papa rorohiko. Ka noho tahi atu tō mātou tira rangahau, tētahi tangata rānei kua āta whakangungua pērā i tētahi kaitaurima rangatahi, i ngā rangatahi e whakautu ana i ngā pātai

■ Ka hia te roa e oti ai te mahi nei?

Tōna 20 meneti te roa e tutuki ai te whakautu i te rangahau patapatai

■ E hāngai ana ngā pātai ki te aha?

Ko ngā pātai i te rangahau patapatai e hāngai ana ki:

- a ia - ki tana pakeke, ki ana iwi, ki tana ira me tana tuakiri hōkaka, ki tana wāhi whānau, me ngā reo e kōrerotia ana e ia
- tana whānau me tana kāinga - tana wāhi noho, ngā tāngata e noho tahi nei ia, me te hunga tiaki i a ia
- tana huarahi whai mātauranga, ana mahi, me ana mahere mō ngā tau e tū mai nei - mēnā rānei ka haere ia ki te kura, ana whakaaro e pā ana ki te kura, mēnā rānei e mahi ana i ngā mahi whai utu, i ngā mahi utu kore rānei, me ana hiahia mō ngā tau e tū mai nei.
- tana hapori me tana takiwā - ana whakaaro e pā ana ki te hapori e noho nei rātou, ngā rōpū e whai wāhi atu nei ia, me ngā mahi tūao
- ana piringa me ana hoa - tae atu anō ki ana piringa hōkaka me ngā momo ārai hapū
- ana whakaaro e pā ana ki tana ao - mēnā e tau ana ki te āhua o te oranga, te hauora ā-tinana, ā-hinengaro hoki, mēnā rānei e whakaaro nei ia e tika ana te noho, e whakaaetia ana, otirā, e haumarua ana
- te haumarutanga me ngā mea kāore pea i pai i tana ao o mohoa nei, i ngā wā o mua rānei - ngā momo whanonga me ngā waranga whakawhara, mēnā rānei kua rongo nei ia i ngā āhua whakatoihara, whakamanioro rānei, i te tūkinotanga ā-kupu, ā-tinana rānei, mēnā anō hoki kua tūkino ia i a ia anō, kua whai whakaaro rānei ki te whakamomori
- ngā wāhi e haere nei ia ki te hia āwhina

Hei te mutunga o te rangahau patapatai, ka wātea ngā rangatahi ki te kōrero mai mō tētahi tūāhua ka hāpai i a rātou kia whai oranga pai ināianei, haere ake nei hoki. E iri mai ana te rārangi ratonga ki tā mātou whārangi ipurangi, ki www.whataboutme.nz

Ki te whakararu tētahi pātai i ngā rangatahi, ehara i te mea me whakautu e rātou. Ka āhei tā ngā rangatahi tīpoka i ngā pātai, tā rātou haukotia rānei i te patapatai i te wā e hiahia ana.

■ Me aha ngā rangatahi mēnā rātou ka hia kōrero atu ki tētahi ā muri i te rangahau patapatai?

Ka tukuna atu e mātou ētahi mōhiohio ki ngā rangatahi katoa e pā ana ki a Youthline, ki ētahi atu wāhi anō hoki i ngā kura me ngā hapori e taea ai e rātou te toro atu kia whai tautoko ai. Ka mōhio ngā ratonga tautoko e pā ana ki te patapatai nei, ka mutu, ka tāria e rātou ngā whakapānga me ngā karere mai i ngā rangatahi.

■ Me whakauru ngā rangatahi ki tēnei kaupapa?

Mā rātou tonu e whakatau mēnā rātou ka whakauru mai. I mua i te whakatau mēnā rānei ka whai wāhi mai, ka whakatenatenahia ngā rangatahi kia kōrerotia te rangahau patapatai nei ki ō rātou whanau, ki ō rātou hoa, ki ngā ratonga hauora rānei. Ki te kore rātou e hia whakauru mai, ehara i te mea me kī ake e rātou he aha i pērā ai, ka mutu, kāore ā rātou whakatau e whai pānga ki ō rātou akoranga, ki te āhua rānei o te manaakitia o rātou. Ki te hia whakauru mai rātou i tēnei wā, engari ka panoni ō rātou whakaaro ā muri ake nei, ka āhei tā rātou puta i te patapatai hei te wā e hiahia ana. Ka āhei tā ērā rangatahi ka whakatau kia whakakī i te rangahau patapatai whakamutu atu i ngā mahi i te wā e hiahia ana, te tipoka anō i ngā pātai kāore rātou i te hia whakautu.

Tēnei te whakatenatena i a koutou kia wānanga ā-whānautia te whakaurutanga mai. Mēnā koe e whakaaro ana kāore pea e tino rite te rangatahi i tō whānau ki te whakatau mēnā rānei ka whakauru mai ki te rangahau patapatai, tēnā whakapā atu ki te kura, waea mai rānei ki a mātou ki 0800 002 577. Ka āhei koe, te rangatahi rānei, te whakakī te puka whakanau tonu ki tā mātou whārangi ipurangi, ki www.whataboutme.nz. Kei te kura hoki ētahi anō puka.

■ He aha rānei ngā tūraru o te whakauru ki te kaupapa?

Arā tonu ētahi tūraru ka pāmamae, ka māharahara rānei ngā rangatahi ka whai wāhi mai i te āhua o ngā pātai e pā ana ki ngā mea kāore i te tino pai i ō rātou ao. Hei tauira, e whai wāhi ana ki te patapatai ko ētahi pātai e pā ana ki te whakarekereke, te whakaweti, te whakatoihara, me te tūkinotanga anō hoki kua pā pea ki a rātou. Ka āhei tā rātou tipoka i ēnei pātai. Ka āta whai mātou kia mōhio ai ngā rangatahi me toro ki hea kia whai tautoko ai.

■ Ka ahatia ngā pārongo?

Ka whakamahia ngā pārongo i ngā rangahau, hei tuhi pūrongo anō hoki. Ka kitea ngā pūrongo whakarāpopoto me ngā ripanga ki te ipurangi, ka tukuna hoki ki ngā kura, ki ētahi atu wāhi anō hoki i hāpai i te rangahau patapatai nei. Kāore e whakaingoatia ngā tāngata i whai wāhi mai ki te rangahau patapatai i ngā pūrongo, i ngā ripanga rānei. He nui ngā mōhiohio ka whakairihia ki tā mātou whārangi ipurangi, ki www.whataboutme.nz, e pā ana ki te āhua o te haere o te rangahau patapatai, me ngā kitenga e puta mai ana. Ka tiakina ngā pārongo ki tētahi wāhi whakahaumarū, ka whakamahia ai kia whakatairite i ngā kitenga ki ngā rangahau

patapatai ka puta ā muri ake nei. Ka puritia ki Tatauranga Aotearoa, ki tētahi wāhi haumarū e āhua orite ana rānei, otirā, ka wātea ki ngā pūmātauranga, ki ngā whakahaere kāwanatanga, ki ētahi atu anō hei hāpai i ā rātou mahi ki a ngāi rangatahi.

■ Ki te whakatau te rangatahi kia whakauru ki te kaupapa, ka pēhea?

Ki te tonoa tētahi rangatahi kia whai wāhi mai i te kura, tērā pea ka tonoa hoki te toenga o te karāehe kia whakautu i te patapatai. Ka matapakihia ngā mea katoa i tēnei puka whakamārama ki te rōpū, ka whakautua hoki e mātou ā rātou pātai. Kātahi ngā rangatahi ka tīmata ki te whakautu i te patapatai. Hei te whārangi tuatahi o te patapatai, ka tonoa rātou kia whakaae ki tā rātou whakaurutanga mai. Whai muri i tā te rangatahi tīmata, ka āhei tonu tā rātou tipoka i ngā pātai, tā rātou whakamutu rānei i ngā mahi.

■ Ko wai mā kei te pīkau i ngā utu o te rangahau patapatai?

Kua tonoa mātou e te Kāwanatanga, mā Te Manatū Whakahiato Ora, kia whakaere i tēnei rangahau patapatai.

■ Ko wai mā kei te kōkiri i ngā mahi?

Ko Malatest International te ingoa o tā mātou kamupene. Ko te kaiwhakahaere matua o te patapatai ko Debbie McLeod. He kōrero anō e pā ana ki a mātou e iri mai ana ki tā mātou whārangi ipurangi, ki www.malatest-intl.com. Ka āhei hoki tō waea mai ki a mātou ki 0800 002 577.

■ Mēnā e hia mōhiohio atu anō ana, mēnā rānei he āwangawanga ōku, me whakapā atu ki a wai?

Mēnā he pātai, he āwangawanga, he amuamu rānei ka puta hei tētahi wā, mō te rangahau nei, ka āhei tō whakapā mai mā te waea ki:

Malatest International: Stewart Graham, info@whataboutme.nz, 0800 002 577

Te Manatū Whakahiato Ora: Lachlan Cartwright, 04 916 3656

Kaitohutohu Māori: Carel Smith, carel@arosolutions.co.nz, waiho rānei tētahi karere poto ki 0800 002 577

Kua whakaetia tēnei rangahau e te Komiti Matatika Hauora me te Hauātanga (Tohu tonu 19/CN/68). Mēnā koe e hia kōrero ana ki tētahi kāore i te whaipānga ki te rangahau, ka āhei tō waea atu ki tētahi kaihapai motuhake mō te hauora me te hauātanga ki 0800 555050, tō imēra rānei ki advocacy.org.nz. Ka āhei hoki tō waea atu ki te Komiti Matatika Hauora me te Hauātanga i whakaae mai ai ki tēnei rangahau ki 0800 4 Ethics, tō imēra rānei ki hdecs@moh.govt.nz.